

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-259-3-10>

**METHODICAL METHODS OF WORKING
ON PERCEPTION AND UNDERSTANDING
OF FAIRY TALES IN PRIMARY SCHOOL**

**МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ РОБОТИ
НАД СПРІЙМАННЯМ І РОЗУМІННЯМ КАЗКИ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Mykhailenko O. S.

*Postgraduate at the Department of Deaf
Education and Deaf Psychology named
after M. Yarmachenko
National Pedagogical Dragomanov
University
Kyiv, Ukraine*

Михайленко О. С.

*аспірантка кафедри сурдопедагогіки
та сурдопсихології імені
М. Д. Ярмаченка
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Визначальним принципом вивчення казки у другій половині XIX ст. та на початку XX ст. був порівняльно-історичний метод, який використовували Ф. Бусласв, О. Потебня, О. Афанасьєв, М. Сумцов, М. Драгоманов, а пізніше представлений студіями І. Франка, В. Гнатюка, М. Дашкевича, М. Грушевського, Б. Грінченка Р. Волкова, С. Савченка та інших. Аналізуючи складники казки як у синтагматичному, так і в парадигматичному аспектах, О. Веселовський, О. Потебня, І. Франко, М. Сумцов та й наші сучасники (М. Зінчук, О. Бріцина, Л. Мушкетик, С. Пилипчук та інші), наголошували на особливій ролі мотиву в побудові форми сюжету, його смислового навантаження.

Спираючись на праці О. Потебні, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, В. Гнатюка, Г. Сухобрус, І. Хланти, І. Березовського, Л. Дунаєвської, М. Дмитренка, О. Бріциної, М. Чернописького, Л. Мушкетик, О. Івановської, І. Грищенко та інших, можливою стає спроба не тільки періодизації українського казкознавства, а й методичного його вивчення [1, с. 77]. С. Карпенко досліджувала українська казкознавство в парадигмі досліджень (Карпенко, 2020).

В. Кизилова займалася дослідженням розвитку української літературної казки в історичному ракурсі [2].

В спеціальному літературознавстві казку вивчали Е. Пуцин, Т. Марчук, Л. Лебедева, Л. Фомічова, К. Луцько, О. Круглик та інші.

Класична методика читання казок безвідносно від їхньої тематики однакова: спочатку проводиться підготовка до сприйняття, потім – відбувається читання за різними видами, надалі здійснюється аналіз змісту і вчинків персонажів, вимальовується їх психологічний портрет, спостерігається розуміння, узагальнюється висновок про головну думку казки і, нарешті, учні її усвідомлюючи, переказують.

Методика роботи над змістом казки може бути організована вчителем у вигляді читання окремих епізодів, схематичного ілюстрування, складання невербального і вербального планів, бесід за різними частинами казки та творчим переказом. В аналітичній бесіді з розуміння казки важливо показати дітям, що казковий персонаж поєднує в собі риси звичайної людини та елементи чогось нереального, надприродного. Поєднання казкового і реального не тільки в персонажах, в описі навколишнього світу приваблює дітей, хоч і представляє для них деякі труднощі в осмисленні.

У роботі над казками побутового характеру зручно використовувати переказ із зміною особи оповідача. Алгоритмічний сенс змісту прочитаного зрозумілий учневі з порушенням слуху та інтелекту в тому випадку, якщо він усвідомить функцію формальних елементів, зуміє співвіднести їх з цілісним сприйняттям тексту, а не буде інтерпретувати казку, виходячи лише зі своїх життєвих установок. Необхідно навчити дітей відокремлювати сюжет від способу розповідання, тому при аналізі тексту треба звертати їхню увагу на формули початку казки, а саме: жили-були ...; в деякому царстві, у деякій державі ...; продовження - довго, чи коротко ... , скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться ...; кінця – ось вам казка, а мені глечик масла [3].

Підготовка школярів початкової школи до читання і розуміння казки може вимагати актуалізації життєвого досвіду дітей, їхніх знань про життя тварин або про казкові предмети, персонажів, про чарівників та про все те, що відрізняє вимисел від реальності. Робота над казковим текстом дуже часто поєднується з творчою діяльністю школярів – інсценуванням, ілюструванням, твором казок самими дітьми, проведенням вікторин, свят, переглядів фільмів, тобто в деяких випадках із допомогою онлайн додатків.

Надамо орієнтовний план вивчення казки:

1. Розповідь спрямована на те, щоб ввести школярів в мотив казки, яку належить розглянути на уроці. Така бесіда супроводжується розглядом картинок із зображенням героїв, ілюстрацій до казки.

2. Читання учнями назви казки, написаної на дошці. Учитель стежить за правильністю вимови дітей.

3. Самостійне читання учнями тексту казки.

4. Бесіда, спрямована на з'ясування первинного сприйняття прочитаного, побудована на розумінні дітей поверхової структури тексту.

5. Читання учнями казки «у смисловому плані» уривків і бесід, під час чого відбувається роз'яснення нових слів і виразів.

При проведенні словникової роботи використовуються різні методи і прийоми пояснення.

6. Повторне читання казки вголос, при якому відпрацьовується правильність вимови і виразність читання.

7. Робота над виявленням розуміння глибини структури тексту казки.

8. Закріплення матеріалу процесами кодування – декодування на вербально-невербальному рівні.

9. Домашнє завдання навчитися правильно читати і переказувати казку [3].

Діти початкових класів розуміють фантастичність жанру казки таких, як чарівні казки, про звірів, явища природи, коли ж за програмою дійде черга до вивчення казок про людей (соціально-побутові казки), учитель зверне увагу дітей й на те, що героями казок можуть бути люди, але і в цьому випадку лишається фантастичність оповіді. З часом вчитель назве дітям інші ознаки казки: казки бувають народні й авторські, тобто написані одним казкарем.

Через деякий час увагу учнів можна привернути до особливостей будови казки. Кожна казка має свою будову. Однак у казках як своєрідному жанрі є й певні закономірності, за якими ведеться виклад. На них треба вказати. Навіть учні 1 і 2 класів легко схоплюють, що зачин казки відкривається переважно словами: “Жив-був” чи “Жили-були”, “Жив собі” або “Давно, давно це було”. Нехай і діти саме так починають вигадані ними казки [5].

Шкільна практика показує, що учні без труднощів усвідомлюють одну з важливих особливостей багатьох казок – повторення одно-типних дій чи ситуацій. Повторюючи їх автор казки досягає послідовного розгортання подій.

Наприклад, улюблена дитяча казка «Коза Дереза», яку діти знають з дитинства чи казка «Калиточка», яка вивчається в 2 му класі [5].

Не всі казки ґрунтуються саме на таких засадах розгортання подій, але у переважній їх більшості повтор епізодів визначає структуру казки.

Неодмінною частиною казки є її кінцівка, яка окрім приказки має повчальний характер. Особливість казки полягає в тому, що у казці повчальність виражена не нав'язливо, не прямолінійно. Дітей приваблює захоплююча фабула, яскраво намальовані образи, дотепні характеристики.

У казках міститься значний освітньо-корекційний і виховний потенціал. Діти широко переживають горе, нещастя ображених. Не менш емоційно молодші школярі сприймають текст, у якому добро бере верх над злом або знедолені і бідні перемагають багатих і ситих. Психолого-педагогічна цінність казок полягає в тому, що в них перемагає справедливість.

У роботі над казкою широко застосовуються прийоми інсценізації й драматизації.

Обмеженість уявлень про навколишній світ, незрілість інтересів, бідність емоцій також є факторами, що негативно позначаються на темпі та якості розвитку дітей з порушеннями слуху та інтелекту. Діти з комплексними порушеннями слуху та інтелекту на недостатньому рівні сприймають допомогу педагога, довго включаються до навчальної діяльності. Орієнтування у завданні потребує тривалого та багаторазового пояснення мети та змісту. Діти не вміють виділяти суттєві ознаки предметів, причому відволікаються на несуттєві ознаки, це особливо чітко проявляється при аналізі предмета, при порівнянні двох предметів. Особливі труднощі у дітей виникають при виконанні завдань з конструювання, заповнення недостатньої частини в сюжетній картинці. Діти виявляються несформованими вміння проаналізувати розташування фігур у просторі, утримувати у пам'яті цілісний образ предмета.

Отже, аналіз пізнавальної діяльності дітей з порушеннями слуху та інтелекту показує, що поєднання двох первинних порушень обумовлює схильність до шаблонів, стереотипів, виникнення проблеми формування усного мовлення та слухового сприймання. Навчання дітей, що мають комплексні порушення слуху та інтелекту, будується на основі загальних закономірностей засвоєння знань та з урахуванням особливостей розвитку цієї категорії дітей.

Успішність корекційно-компенсаторної роботи з дітьми з порушеннями слуху та інтелекту залежить від ряду сприятливих факторів:

- інтенсивного систематичного та адекватного стану дитини навчання;
- активної участі сім'ї у його вихованні та навчанні;
- потенційних можливостей самої дитини, її фізичного стану та особистісних якостей (активності, комунікабельності, фізичної витривалості, працездатності тощо);
- Використання спеціальних сурдотехнічних засобів;
- Пролонговані терміни навчання із засвоєння навчального матеріалу;
- Акцентування уваги формування життєво-важливих компетенцій.
- Створення адаптованих освітніх програм, для дітей з вираженими порушеннями інтелекту – розробка спеціальної індивідуальної програми розвитку.

У дітей з порушенням слуху та інтелекту виявляється яскраво виражена інертність, погана переключення з одного виду діяльності на інші, невміння використовувати допомогу, некритичність поведінки та низький рівень самоконтролю. Так само у дітей з порушенням слуху та інтелекту є соціальна ізоляваність, яка обмежена соціальним досвідом, специфікою сприйняття особливості розвитку психічних процесів, мови, емоційно-вольової сфери.

Література:

1. Карпенко С.Д. Проблематика українського казкознавства в парадигмі досліджень, 2020. Вісник Харківського університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». Вип.86. с.76-82.
2. Кизилова В. Динаміка розвитку української літературної казки. Монографія. Київ, 2020.
3. Луцько К.В., Круглик О.П. Літературне читання: Підручник для осіб з особливими освітніми потребами. 3 клас. Чернівці: Букрек. 2020.
4. Луцько К.В., Круглик О.П. Літературне читання: Підручник для осіб з особливими освітніми потребами. 4 клас. Чернівці: Букрек. 2021.
5. Остапенко Г. Українська мова та читання: підручник для 2 класу (частина 1). Київ : Світлич, 2019.